

.týždeň

Anton Vydra
Peter Zajac

Pokušenia Dominika Tatarku

Rozhovory o literatúre, spoločnosti a Slovákoch

Anton Vydra

Peter Zajac

Pokušenia Dominika Tatarku

.týždeň

•

© Anton Vydra, Peter Zajac, Vydavateľstvo W PRESS a.s., 2018
Obálka a grafický design Daša Kosztanková © DUPLA creative, 2018
ISBN 978-80-89879-12-0

•

•

•

Tatarkovo tajomstvo

Čoskoro to bude tridsať rokov odvtedy, čo 10. mája 1989 zomrel slovenský spisovateľ Dominik Tatarka. Rozhovory s Petrom Zajacom o Tatarkovom živote a jeho tvorbe, a tiež o mnohých ďalších témach, ktoré s tým súviseli, som začal v januári 2018 a skončili sme s nimi – bez toho, aby sme to akokoľvek symbolicky plánovali – presne 10. mája 2018.

Prečo som sa však Petra Zajaca pýtal práve na Dominika Tatarku? Jednak pre blížiace sa výročie jeho úmrtia, a jednak preto, lebo Tatarkov hlas sa dnes ozýva azda aj naliehavejšie než v čase, keď bol umlčovaný a nepochopený. Jeho hlas pritom nie je iba ozveňou, len akousi plochou rezonanciou, je to búšiaci a vitálna ozva, ako keď sa zvnútra čohosi ozýva pulzujúci život. Tatarka je pre mňa mužom slobody, zápalu a... tajomstva.

Sloboda, ktorú vidím u Dominika Tatarku, je dvojaká: životná a jazyková, literárna. Neuhýbal, neznížil sa k prázdnemu konformizmu, stál si za svojím presvedčením, a to aj vtedy, keď bolo mylné. Uveril ideí komunizmu, urputne ju bránil, no len čo pochopil jej zvrátenosť, odvrhol ju a razantne sa postavil proti nej. Odpoveďou na falošnosť, ktorú v komunistickom režime našiel, bola autenticita, v ktorej išiel až na doraz. S vedomím, že irituje a provokuje, sa stal disidentom, sledovaným a kontrolovaným spisovateľom, o ktorom sa študujúca mládež už nemala nič dozvedieť. Zmizol z knižníc, zmizol z učebníc, zmizol z verejného diskurzu. Rimania tomu hovorili *damnatio memoriae* – vymazanie z pamäti. Našťastie kultúrna pamäť má svoje vlastné archívy, ktoré totalitným demagógom a všemožným manipulátorom budú vždy unikať.

Tatarka bol slobodný aj literárne. Priam s detskou radosťou sa pohrával s možnosťami jazyka, neváhal otvárať témy, ktoré vy-

•

rušovali alebo ktoré pôsobili ako tabu. Oslobodil sa od falošnej cudnosti či pokryteckej decentnosti, ktorou zvyknú slabí ľudia prekryvať temné stránky svojich charakterov. Tatarka svoje vnútorné pokušenia a démonov neodpratal kamsi do skrine či pod posteľ – postavil sa im hrdinsky čelom, zápasil s nimi a premohol ich. Je ľahké povedať, že všetci máme nejaké pokušenia, omnoho ťažšie je ich aj jasne pomenovať. Túto slobodu Tatarka dosiahol. Pokušenia sú najsilnejšie vtedy, keď o nich nikto nevie, keď sú pred očami iných skryté. Pokušenia Dominika Tatarku sú pokušeniami, ktoré sa už pred inými nemôžu schovávať.

No Dominik Tatarka je aj človek neuveriteľného zápalu, ktorý Peter Zajac nazval jeho entuziazmom, zaniietenosťou. Tatarka sa stavia váhou svojej osobnosti proti sociálnej letargii a malátnosti, proti ľahostajnosti a pasivite. Burcuje ho k tomu jeho zbojnícka, pastierska, karpatská povaha. V *Navrávačkách* s Evou Štolbovou to opísal celkom intímne svojou svojráznou čechoslovenčinou: „Plamen hoří. To som ti možno rozprával: mládenci a devy naložia nejakú kopy horľavého raždia. Podpália ho, všetci pritom tančia, smejú sa, potom stíchnu, stíchnu, posadia sa proti sebe, vieš, plameň vo vatre hoří a stravuje sám seba. To je nejaká moja detská a pravdivá skúsenosť.“ Táto plamenná metafora definuje Tatarkovu osobnosť. Keď Friedrich Nietzsche opísal dva typy ľudských postojov k životu, nazval jeden apolónskym a druhý dionýzovským. Ten prvý opisoval ľudí, ktorí všetko podriadia uhladenej, učesanej racionalizácii a nehybnému poriadku, racionálnemu nebu, v ktorom už niet ani drámy, ani farieb, ani pohybu. Druhý typ sa týkal tých, ktorí život potrebujú vnímať ako pohyb, ako energický ošiaľ, ako vášnivý tanec, ako rytmické dunenie bubnov a ako zápal. Tatarka bol jednoznačne človekom dionýzovského kultu.

Môj prvý Tatarka, to boli *Písачky pre milovanú Lutáciu*. Mal som vtedy asi dvadsať rokov a tá kniha ma šokovala odvahou písať

•

inak, ako písali všetci ostatní. To ma podnietilo, aby som potom čítal aj iné Tatarkove knihy. No *Písačky* pre mňa zrejme ostanú základnou „tatarkovčinou“. V nich sa nachádza aj jedna krásna pasáž o tajomstve, ktorá už nebude potrebovať ďalší komentár. Tatarka píše – čisto autobiograficky, sám o sebe: „Môj život začína sa tajomstvom, dúfam, že sa uzavrie tajomstvom mojej smrti osobnej. Dovoľávam sa našej reči. Podľa svedectva našej reči tajomstvo nie je to, čo sa skrýva. Ale naopak to, čo sa postaví do zápasu ako praveký lovec mamutov. (...) Človek sa okeril trávou, vstúpil do ľadového jazera a čakal na krdeľ labutí. Takisto utajením pohybu vyzýval medveďa. Pod', musíš prísť. Ty si môj život. Potom si ťa uctím, keď ťa zjem. Tajomstvo podľa našej reči nie je to, čo sa skrýva – ale čo tají v sebe odvahu k zápasu.“

Anton Vydra

•

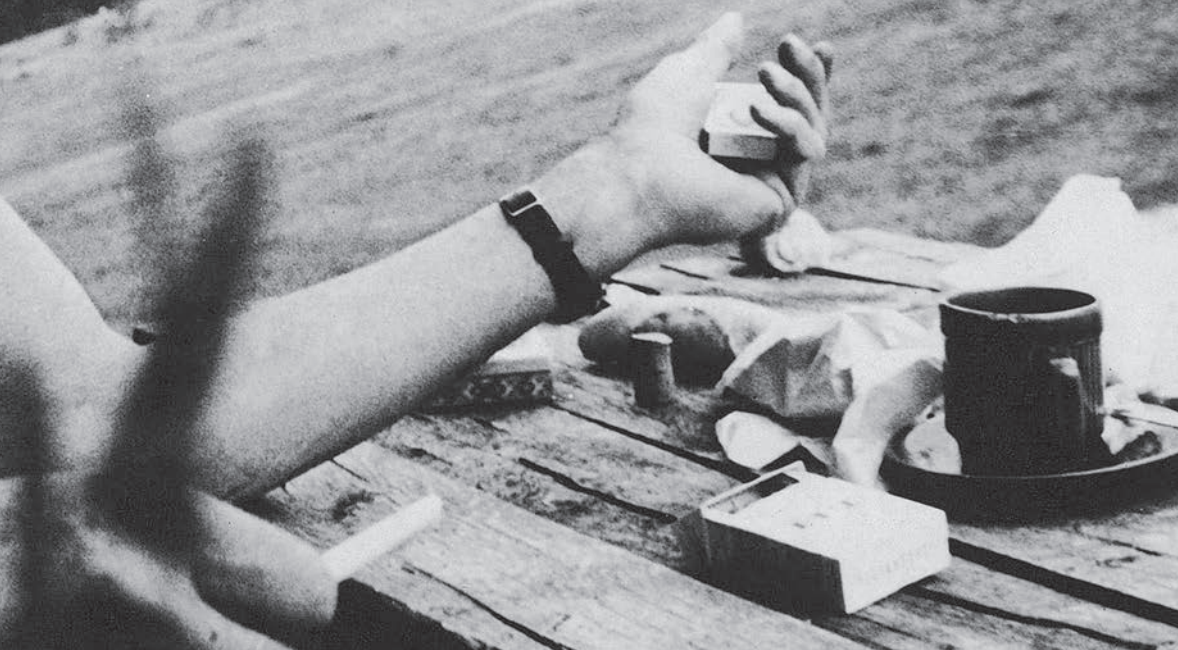
•

Obsah

Sebaprepisovač	13
Autobiograf	25
Syn	37
Komunista	55
Estetik	73
Darca	87
Entuziasta	101
Erotik	111
Démonológ	123
Smrteľník	135

Sebaprepisovač

•

Národ sa deje v reči. Keď žije nevedome, keď žije len masove, môže sa podieť tak, že to ani nepobadá. *V ne čase*

.je to už takmer tridsať rokov odvtedy, čo zomrel Dominik Tatarka. Kedy ste sa vlastne prvýkrát stretli s jeho menom či dielom?

Osobne som Dominika Tatarku vôbec nepoznal. Videl som ho z diaľky azda niekedy v 60. rokoch, keď sa výraznejšie pohyboval medzi mladou generáciou. No nepoznal som ho najmä preto, lebo som nikdy nevyhľadával osobný styk so spisovateľmi. Dost' dlho sa mi to darilo.

.prečo?

Mal som taký pocit, že literárny kritik si musí držať odstup od autorov. Osobná väzba ovplyvňuje hodnotenie diela.

.takže ste sa báli, že k nim nebudete môcť byť kritický?

Áno, presne tak. Bránilo by mi to zaujať elementárny kritický odstup od autora bez osobných okolností. Pôvabné na tom bolo, že napokon som si vzal za manželku spisovateľku a tam sa ten dištanc už udržať nedal. *(Smiech.)*

•

**.vrátim sa k mojej otázke. Kedy ste si prvýkrát
Tatarkovo meno alebo dielo všimli?**

Je zaujímavé, že Tatarka ako autor pre mňa začal byť zaujímavý ani nie tak svojimi prvými poviedkami a novelami z 30. a 40. rokov – *V úzkosti hľadania* a *Panna zázračnica* – a už vonkoncom nie románmi z konca 40. a začiatku 50. rokov.

.to bolo obdobie jeho socialistického realizmu.

Áno, a bolo priam komické vnímať, ako veľmi sa Tatarka snažil robiť socialistický realizmus a ako zúfalo sa mu v tom nedarilo.

.čím to bolo?

Nevedel vytvoriť také postavy, prostredie a dej, ktoré by zodpovedali kritériám socialistického realizmu. Úprimne sa o to usiloval, strašne sa s tým trápil, ale nešlo mu to.

.nezaujala vás ani *Farská republika* z roku 1948?

Nebol som veľkým čitateľom ani *Farskej republiky* – na rozdiel od Milana Hamadu, ktorý ju pokladal vždy za najlepšie Tatarkovo dielo.

.čo vás teda na Tatarkovi zaujalo ako prvé?

Paradoxne to nebol Tatarka *Démona súhlasu*, ale Tatarka noviel *Ešte s vami pobudnúť* a *Prútených kresiel*. Tam ma prvýkrát oslovil. V *Prútených kreslách* zrejme aj elementárnou skúsenosťou študenta, ktorý študoval v Prahe a v zlomovej dobe odišiel do Paríža. No zaujal ma istotne aj spôsobom písania. Vtedy som si povedal, že toto bude môj autor.

**.čo to pre vás znamenalo, keď ste si povedali,
že toto bude váš autor?**

Začal som celkom vedome vyhľadávať jeho texty – zo 60. rokov, ale aj tie neskoršie, keď už bolo veľmi ťažké nájsť si k nim cestu.

Verejne totiž nevychádzali, no boli prístupné v strojopisných exemplároch v samizdatovej podobe. Takisto som si našiel vydania, ktoré vyšli po roku 1968 v exile: *Navrávačky, Písačky*.

.to už požíval Tatarka, síce prenasledovaný režimom, predsa len veľkú úctu v očiach svojich obdivovateľov.

Na to mám aj jednu milú spomienku. Moja neskoršia nevesta, ktorá mala v polovici 80. rokov okolo pätnásť rokov, chodievala so svojou kamarátkou Kyrou Matuščíkovou Tatarku navštevovať. A raz prišla za mnou s tým, že Jano Budaj, ktorého som vtedy ešte nepoznal, ju oslovil, že by chcel založiť čosi ako Tatarkovu „kapličku“, ak nechcem povedať, že rovno lôžu. A pýtala sa ma, či má do toho ísť.

.čo ste jej poradili?

Samozrejme, že nech do toho ide, ale že okrem nejakej úcty by mali veľmi pozorne hľadiť aj na Tatarkove texty, pretože po jeho smrti s nimi bude obrovský problém.

.a aj bol.

Tak. Ten odhad bol celkom správny. Jeho texty mali dosť neštandardnú podobu a vedel som, ako ich dával Ján Mlynárik dokopy. Ten svoje edičné správy písal veľmi nepravidelne. Bolo však jasné, že mu Tatarka odovzdával okrem starších textov aj nové, a on ich potom ukladal v podobe lístkov do archívu Národného múzea v Prahe. S takým niečím je vždy ťažká edičná práca, lebo autobiografické texty zo sedemdesiatych rokov sú vlastne Tatarikom podľa Mlynárika. A aj dnes je to tak. Viem to, lebo poznám Mlynárikov archív v Terezíne.

.môžete uviesť nejaký konkrétnejší príklad?

Povedzme *Písačky*. Tatarka ich odovzdal v strojopise. Mlynárik ich prepísal do svojho strojopisu, očísloval a je z toho asi 540 zápisov.

•

.a bol v tom nejaký rozdiel od originálneho strojopisu?

Áno, usporiadanie v Mlynárikovom výbere nie je to isté ako v Tatarkových *Písačkách*. Po roku 1989 robil iný výber Tatarkov syn Oleg. A medzi týmito dvoma výbermi sú podstatné rozdiely. Dokonca usporiadanie textov u Mlynárika v jednom vydaní a v nejakom ďalšom sa tiež líši.

.neexistuje teda čosi ako originál Tatarkových rukopisov z týchto rokov?

Existujú prepísané originály lístkov, ale usporiadanie textov je Mlynárikovo.

.mení to zásadným spôsobom aj interpretáciu tých textov alebo sú to skôr drobnosti?

Rozličné vydania nesú so sebou aj rozličné významy. No to neplatí len pre Tatarkove texty z posledného obdobia jeho tvorby. On sám mal totiž v sebe čosi také, čo by som nazval prepisovacou vášňou.

.to je to, že v rôznych vydaniach upravoval svoje vlastné texty?

Presne tak. Existuje mnoho textov, ktoré po niekoľkých rokoch prepísal, lebo sa mu zdalo, že to chce urobiť trochu inak. Napríklad druhé vydania jeho prvých poviedok sa líšia od prvého vydania. Daniel Domorák, ktorý sa takto venoval v doktorandskej práci poviedke *Ošial'*, mi povedal, že medzi prvým a druhým vydaním sú také rozdiely, že ide fakticky o dve odlišné diela. Až také evidentné sú tam tie rozdiely!

.to isté platí aj pre *Pannu zázračnicu*.

Áno, aj pre ňu. V tom bola tá jeho prepisovacia vášeň. Je to jedno ducho vášeň autora, ktorý aj vlastný materiál pokladal za otvorený premenám. No na prepisovanie mal aj iné dôvody.

•

.aké?

Ideologické. To bol prípad *Farskej republiky*, ale aj iných textov z konca 40. a začiatku 50. rokov, ale aj neskôr. Valér Mikula poukázal na úplne opačný ideologický význam dvoch časovo posunutých variantov toho istého motívu prezúvaných a vyzúvaných čižiem, v skoršej próze *Červený Benčat* a v autobiografickej pasáži neskorých *Navrávačiek*. V prvom prípade ide podľa Mikulu o dobový „partizánsko-glorifikačný motív solidarity“, v druhom o „drastickú skutočnosť bezohľadnosti (sovietskych) partizánov“. Skrátka, Tatarka je autorom seba prepisovania. A je tam navyše ešte jedna vec.

.povedzte.

Keď robila Eva Štolbová svoje rozhovory s Tatarkom, odovzdala magnetofónovú kazetu, na ktorej ich mala zaznamenané, Ludvíkovi Vaculíkovi. Tomu bolo hneď jasné, že by s tým bolo treba niečo urobiť. A tak posunul túto *oral history* Martinovi Milanovi Šimečkovi a Janovi Langošovi. Oni tie rozhovory prepísali do monologickej podoby literárneho textu. A tak vznikli *Navrávačky* ako kniha.

.opäť teda nejaká odlišnosť od originálu.

Áno, vzniklo okolo toho veľa diskusií, čo je pôvodný text. No, pravda je, že pôvodné sú oba. Totiž aj *Navrávačky*, pôvodné rozhovory Evy Štolbovej, ktoré sú osobným svedectvom *oral history*, sú autentickým svojbytným dielom, len majú inú funkciu, než akú mal Šimečkov a Langošov prepis, ktorý Tatarka sám dokonca krátko pred smrťou akceptoval a autentifikoval, uznal ich za svoje.

.ako robili Šimečka a Langoš ten prepis?

Pôvodne som si myslel, že gro celej práce urobil Milan Šimečka, veď bol prozaik. No on sám mi neskôr povedal, že s Langošom si ten rozhovor doslova rozdelili na dve polovice a každý spravil svoju časť. No treba povedať, že výsledok je naozaj súrodý. Urobili to zaujímavo a veľmi dobre.